

کنفرانس بین المللی امنیت، پیشرفت و توسعه پایدار مناطق مرزی، سرزمینی و کلانشهرها

۱۳۹۷ ماه آذر

مروری بر ضوابط پدافند غیرعامل در اسناد توسعه ایران

A Review of Inactive Defense Standards in Iran's Development documents

غلامرضا حسنی درمیان^۱

*بتوول صیفوردی(نویسنده مسئول)^۲

چکیده

زمینه و هدف: پدافند غیرعامل به هر اقدام غیر مسلحانه که موجب کاهش آسیب‌پذیری نیروی انسانی، ساختمان‌ها، تأسیسات، تجهیزات، اسناد و شریان‌های کشور در مقابل عملیات خصم‌مانه و مخرب دشمن گردد، اطلاق می‌شود و مجموعه اقداماتی است که انجام می‌شود تا در صورت بروز جنگ، خسارات احتمالی به حداقل میزان خود برسد. سیاست‌های اصلی پدافند غیرعامل مبتنی بر بقا و حفظ امنیت بوده و هدف کلی پدافند غیرعامل، ایمن‌سازی و کاهش آسیب‌پذیری زیرساخت‌های موردنیاز مردم است، تا شرایطی را برای امنیت ایجاد نماید و مربوط به دوران صلح است که خود باعث کاهش هزینه‌ها، جلوگیری از اتلاف وقت، انرژی و بالا بردن ضریب امنیت در جامعه است. روش‌شناسی: از روش توصیفی و تحلیلی استفاده شده و اطلاعات و اسناد با مراجعه به کتب و مقالات موجود جمع آوری شده است.

یافته‌ها: تأکید بر عناصر و ضوابط و تعیین استانداردهای قانونی پدافند غیرعامل براساس قوانین کشور است که موثر در امنیت می‌باشد. زیرا وقتی استانداردهای پدافند غیرعامل رعایت شود، آرامش و امنیت مردم نیز بیشتر می‌شود. نتایج: با نگاه پیشگیرانه و کارآمد، باید پیوسته به امر پدافند غیرعامل توجه ویژه‌ای نمود تا کشور در مقابل خطرات مختلف در عین ضربه‌زن به دشمن بتواند کمترین خسارت یا ضربه را ببیند و رعایت پیش‌بینی‌های قانون در این مورد ضروری است.

واژه‌های کلیدی: پدافند غیرعامل، ضوابط، توسعه، اسناد

۱ - استادیار جامعه شناسی دانشگاه فردوسی مشهد همراه: gh-hassani@um.ac.ir +۹۱۵۱۱۳۴۹۴۶

Gholamreza Hasani darmian, Assistant Professor Department of Sociology, Ferdowsi University of Mashhad

۲ - **نویسنده مسئول، مریبی گروه علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، صندوق پستی ۳۶۹۷-۱۹۳۹۵

همراه: batoolesefoori@gmail.com +۹۱۳۳۴۳۶۰۶۴

**Corresponding Author: Batool Seifoori, Faculty Department of social sciences, Payame Noor University

کنفرانس بین المللی امنیت، پیشرفت و توسعه پایدار مناطق مرزی، سرزمینی و کلانشهرها

۵ اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

مقدمه

پدافند در مفهوم کلی، دفع، خشی کردن و یا کاهش تأثیرات اقدامات آفندی دشمن و ممانعت از دستیابی به اهداف خودی است. پدافند به دو دسته عامل و غیرعامل تقسیم می‌شود.. پدافند غیرعامل^۳ به عنوان یکی از راهبردهای سرزمینی در مدیریت کشور، اهمیت فرازینده‌ای دارد. معادل انگلیسی این اصطلاح که Passive Defence نام دارد در مقابل Active Defence قرار می‌گیرد. قرارگیری واژه Passive نشان می‌دهد که هدف از چنین دفاعی، استفاده از امکانات غیرنظمی است (Hausen, 2016: 6).

در زبان فارسی نیز از نظر واژه‌شناسی، واژه "پدافند" از دو جزء "پد" و "آفند" تشکیل شده است. در فرهنگ و ادب فارسی "پد" یا "پاد" پیشوندی است که به معانی "ضد، متضاد، پی و دنبال" بوده و هرگاه قبل از واژه‌ای قرار گیرد معنای آن را معکوس می‌نماید. واژه آفند نیز به مفهوم "جنگ، جدال، پیکار و دشمنی" است (زیاری، ۱۳۸۰: ۱۳). به عبارت دیگر پدافند غیرعامل مجموعه اقدامات بنیادی و زیر بنایی است که در صورت بکار گیری می‌توان به اهداف پدافند غیرعامل از قبیل تقلیل خسارات و خدمات، کاهش قابلیت و توانایی سامانه شناسایی، هدف‌یابی و دقت هدف‌گیری تسلیحات آفندی دشمن و تحمل هزینه بیشتر به وی نائل گردید. وجه تمایز پدافند عامل و غیرعامل را باید عامل انسان دانست. به این معنی که پدافند عامل ابزاری است نیازمند به مدیریت مستقیم و کاربردی انسان و مشتمل بر ابزار و آلات جنگی، سازماندهی، آموزش و مدیریت نیروهast است که در شرایط عدم حضور انسان، آن ابزار به خودی خود فاقد اعتبار است (عرب، ۱۳۹۰: ۱۳).

در حالی که پدافند غیرعامل امکانات معماری در زمینهٔ مهندسی جنگ می‌باشد به گونه‌ای که بدون ابزار و توانمندی، نیروی رزمی و دفاعی را افزایش دهد (Jiere, et al, 2014: 536).

مبحث پدافند غیرعامل از اهمیت ویژه‌ای در برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌ها برخوردار است. به طوری که آنچه بحران جنگ و بلایای طبیعی را در شهرها به یک فاجعه تبدیل می‌کند در بسیاری موارد، وضعیت شهرسازی نامناسب است. با به کار بردن اصول برنامه‌ریزی شهری، همچون برنامه‌ریزی کاربری اراضی شهری، منطقه بندی شهری، تمرکز زدایی، جلوگیری از توسعه نواحی در هم جواری با کاربری‌های پر مخاطره و مورد تهدید می‌توان ضریب آسیب‌پذیری شهرها را در مقابل مخاطرات کاهش داد. در خصوص سازگاری و ناسازگاری کاربری‌ها در محدوده شهری به دلیل افزایش پتانسیل خطر انفجار، اجتناب از ترکیب کاربری‌های مسکونی و اداری با تولیدی ضروری می‌باشد. جلوگیری از استقرار کارگاه‌ها و انبارها... در محلات مسکونی ضروری است؛ مگر این‌که خطر انفجار و آتش‌سوزی وجود نداشته باشد. همچنین به علت وجود ایستگاه‌ها و مراکز اشتغالی، مانند پمپ بنزین و مراکز تقلیل فشار گاز و... در محدوده، احتمال آتش‌سوزی در حین وقوع حمله و بمباران و بعداز آن وجود دارد که در این مورد

³ - Passive Defence

کنفرانس بین المللی امنیت، پیشرفت و توسعه پایدار مناطق مرزی، سرزمینی و کلانشهرها

۵ اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

بایستی اقدامات اساسی صورت گیرد. احداث مراکز خود امدادی محلی چندمنظوره، می‌تواند کمک بسیار مؤثری در تقویت توان واکنش اضطراری پس از هر بحرانی باشد. علاوه بر این، ارتقای سطح آمادگی جامعه برای واکنش اضطراری از طریق آموزش در سطوح مختلف و در میان گروه‌های مختلف از مردم، یکی از اقدامات اساسی برای بالا بردن سطح آمادگی جامعه در شرایط اضطراری می‌باشد. به منظور رعایت مباحث پدافند غیرعامل در کلیه طراحی‌های شهری و منطقه‌بندي، مدیریت توسعه شهرها و بخصوص کلانشهرها، تدوین مباحث کلی آن در الگویی که سند بالادستی برای کلیه فعالیت‌ها باشد، ضروری می‌نماید. الگوی پایه پیشرفت را می‌توان این سند بالادستی دانست (کامران، ۱۳۹۱: ۸۲).

باید پیوسته به امر پدافند غیرعامل توجه ویژه‌ای نمود تا کشور در مقابل خطرات مختلف در عین ضربه زدن به دشمن بتواند کمترین خسارت یا ضربه را ببیند. با توجه به اهمیت فزاینده پدافند غیرعامل در امنیت شهری و ثبات ملی، نوشتار حاضر کوشیده است تا ابعاد پدافند غیرعامل را با توجه به امنیت ملی، ژئوپلیتیک و شهر بررسی کند.

هدف این تحقیق، مطالعه و بررسی عوامل، عناصر و ضوابط پدافند غیرعامل در برنامه‌ریزی شهری و امنیت شهری و ایجاد فضاهای دفاع پذیر شهری بر پایه شهر امن از گذشته تا به امروز می‌باشد. به همین منظور از روش توصیفی و تحلیلی استفاده شده و اطلاعات و اسناد با مراجعه به کتب و مقالات موجود جمع‌آوری شده است.

بیان مساله

در تعریف، پدافند غیرعامل به هر اقدام غیرمسلحانه‌ای که موجب کاهش آسیب‌پذیری نیروی انسانی، ساختمان‌ها، تأسیسات، تجهیزات، اسناد و شریان‌های کشور در مقابل عملیات خصم‌انه و مخرب دشمن گردد، پدافند غیرعامل خوانده می‌شود. به بیان ساده‌تر پدافند غیرعامل، مجموعه اقداماتی است که انجام می‌شود تا در صورت بروز جنگ، خسارات احتمالی به حداقل میزان خود برسد (Hirshleifer, 2014:33).

وجه تمایز بین پدافند عامل و غیرعامل، انسان است به گونه‌ای که بدون ابزار و توانمندی، نیروی رزمی و دفاعی را افزایش دهد. مانند پناه گرفتن درون سنگر یا استقرار در نقاط مرتفع. پدافند غیرعامل نیازی به حضور انسان نداشته و هر کسی آنجا را متصرف شود راندمان دفاعی بیشتری در جنگ خواهد یافت (اصغریان، ۱۳۸۳: ۱۵).

پدافند غیرعامل مستلزم به کارگیری جنگ‌افزار نبوده و با اجرای آن می‌توان از وارد شدن خسارات مالی به تجهیزات و تأسیسات حیاتی و حساس نظامی و غیرنظامی و تلفات انسانی جلوگیری نموده و یا میزان این خسارات و تلفات را به حداقل ممکن کاهش داد. در واقع صرف‌نظر از منشأ تهدید متوجه حفاظت از اشیا و پدیدهای موجود می‌باشد، در کنار پدافند عامل، نوع دیگری از دفاع وجود دارد که به آن پدافند غیرعامل می‌گویند،

کنفرانس بین المللی امنیت، پیشرفت و توسعه پایدار مناطق مرزی، سرزمینی و کلانشهرها

۱۳۹۷ ماه آذر

تعریف این نوع پدافند در تمام دنیا یکسان است و به دفاعی گفته می‌شود که متکی به تجهیزات و تسلیحات نظامی نیست (Michaud and Apostolakis, 2006: 233).

از این‌روی، پدافند غیرعامل مجموعه‌ای از برنامه‌ریزی‌ها، طراحی‌ها و اقدامات است که باعث کاهش آسیب‌پذیری در مقابل تهدیدات دشمن می‌شود، از این مفهوم تحت عنوان بازدارندگی نیز یاد می‌شود.

شهر مهم‌ترین کانون اسکان اجتماعات انسانی است چنان‌چه شهر را متناظر با تجمع جمعیت در فضا تلقی کنیم، فضاهایی که برپایه الگوهای معین «کنش اجتماعی» شکل‌گرفته تا حد زیادی از هم قابل تشخیص‌اند. بدین ترتیب، ضرورت انواع کشن اجتماعی در حیطه‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی در بین جمعیت به انواع مجاورت و تراکم فضایی می‌انجامد. حسب تعریف مذکور، سازمان فضایی (کالبدی) و سازمان اجتماعی شهر هم‌دیگر را بازنمایی می‌کنند و بر وجود هم دلالت دارند و از این‌جهت تفاوت‌ها و گروه‌بندی‌های مکانی شهر تا حد زیادی دلالت بر تفاوت‌ها و گروه‌بندی‌های اجتماعی ساکنین شهر دارد و لذا متناسب با دسته‌بندی انواع کنش، انواع فضاهای را نیز می‌توان دسته‌بندی کرد و تحولات فضایی شهر نیز تابع تحولات کنش در عرصه اجتماعی است (یوسفی، ۱۳۸۹: ۸۰).

سیاست‌های اصلی پدافند غیرعامل مبنی بر بقا و حفظ امنیت بوده و هدف کلی پدافند غیرعامل، ایمن‌سازی و کاهش آسیب‌پذیری زیرساخت‌های موردنیاز مردم است، تا به تدریج شرایطی را برای امنیت ایجاد نماید. بنابراین، پدافند غیرعامل مربوط به دوران صلح است که خود باعث کاهش هزینه‌ها، جلوگیری از اتلاف وقت، انرژی و بالا بردن ضریب امنیت در جامعه است (عرب، ۱۳۹۰: ۲۳).

هدف این تحقیق، مطالعه و بررسی عوامل، عناصر و ضوابط و بهویژه استانداردهای قانونی پدافند غیرعامل بر اساس قوانین کشور است که مؤثر در امنیت می‌باشد. زیرا وقتی استانداردهای پدافند غیرعامل رعایت شود، آرامش و امنیت مردم و جامعه نیز بیشتر می‌شود. به همین منظور از روش توصیفی و تحلیلی استفاده شده و اطلاعات و اسناد با مراجعه به کتب و مقالات موجود جمع‌آوری شده است.

مبانی نظری

پس از اختراع باروت و توسعه استفاده از آن در ساخت جنگ‌افزار و ساختن سلاح‌هایی با پرتتاب منحنی، موضوع پدافند غیرعامل نیز به تدریج ضمن اتکا به اصول خود، تغییر یافت. انجام اقدامات دفاع غیرعامل در جنگ‌های امروزی در جهت مقابله با تهاجمات دشمن و تقلیل خسارات ناشی از حملات زمینی، هوایی و دریایی مهاجم، موضوع بنیادی است که وسعت و گستره آن تمامی زیرساخت‌های کلیدی، مراکز حیاتی، حساس و مهم نظامی و غیرنظامی کشور نظیر: پالایشگاه‌ها، نیروگاه‌ها، بندرها، فرودگاه‌ها، مجتمع‌های بزرگ صنعتی، قرارگاه‌ها و

کنفرانس بین المللی امنیت، پیشرفت و توسعه پایدار مناطق مرزی، سرزمینی و کلانشهرها

۵ اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

مراکز عمدۀ فرماندهی نظامی و هدایت و تصمیم‌گیری‌های سیاسی، مراکز اصلی مخابراتی و ارتباطی، پل‌های استراتژیک، صنایع نظامی، پایگاه‌های هوایی، سایت‌های موشکی، مراکز و ایستگاه‌های رادیویی و تلویزیونی، انبار‌های عمدۀ مواد غذایی و دارویی، مراکز جمعیتی و قرارگاه‌های تاکتیکی، مقرهای عمدۀ آمادی و پشتیبانی و... را دربرمی‌گیرد (سازمان پدافند غیرعامل، ۱۳۸۵: ۳).

با توجه به سیر پیشرفت جنگ‌ها و استفاده دشمن از راهبردهای جنگ نرم و فناوری‌های نوین و هوشمند و همچنین مورد هدف قرار گرفتن زیرساخت‌ها، به نظر می‌رسد که توسعه اقدامات پدافند غیرعامل می‌تواند در کاهش آسیب‌پذیری‌های کشور در زمان جنگ بسیار مؤثر باشد (سازمان پدافند غیرعامل، ۱۳۸۵: ۶).

بنابراین، پدافند غیرنظمی، مجموعه فعالیت‌هایی که با انجام آن‌ها می‌توان از بروز و استمرار سوانحی مانند سیل و زلزله آتش‌سوزان، بمباران و آتش‌سوزی و طوفان و... که جان و مال مردم را تهدید می‌کنند، جلوگیری نمود و یا در صورت بروز آثار ناشی از آن را کاهش داد (Carter, 2008:28).

اهمیت پدافند غیرعامل

۱. موجب زنده ماندن و حفظ بقای نیروی انسانی بالرزش‌ترین سرمایه و موجودیت ملی کشور می‌گردد.
۲. موجب صرفه‌جویی کلان اقتصادی و ارزی در حفظ تجهیزات و تسلیحات بسیار گران‌قیمت نظامی و هوایی‌پیمای شکاری و ترابری و رادارها... می‌گردد.
۳. مراکز حساس حیاتی و اقتصادی سیاسی ارتباطی و مراکز عمدۀ فرهنگی و علمی و... در برابر بمباران‌های هوایی دشمن حفظ و ادامه فعالیت در شرایط بحران و جنگ ممکن می‌شود.
۴. موجب تحمیل هزینه قابل توجه به دشمن می‌شود.
۵. باعث حفظ نیروها برای ضربه زدن در زمان و مکان مناسب و گرفتن آزادی و ابتکار عمل از دشمن می‌گردد.
۶. در مقام مقایسه با سه عنصر تهاجم و پدافند عامل پدافند غیرعامل مخارج و هزینه‌های کمتری دارد و از نظر بشردوستی و سیاسی صلح دوستانه‌تر است.
۷. آسیب‌پذیر بودن سیستم‌های پدافند هوایی در برابر هوایی‌پیمایان تهاجمی موشک کروز و بالستیک.
۸. به دلیل اجتناب‌نای‌پذیر بودن جنگ‌های آینده پدافند غیرعامل و بکار گیری آن مهم و ضروری است (Xavier, 2013:8).

اهداف پدافند غیرعامل

- ۱- حفظ تمامیت ارضی و کاهش قابلیت و توانایی سامانه‌های شناسایی، هدف‌یابی و دقت هدف‌گیری تسلیحات آفندی دشمن و سلب آزادی و ابتکار عمل از دشمن، همچنین ایجاد شرایط سخت و دشوار برای وی در صحنه عملیات.

کنفرانس بین المللی امنیت، پیشرفت و توسعه پایدار مناطق مرزی، سرزمینی و کلانشهرها

۵ اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

- ۲- توزیع ثروت، جمعیت و سرمایه‌های ملی در کل فضای سرزمینی کشور از طریق اعمال سیاست تمرکزدایی، آمایش سرزمینی و پراکندگی زیرساخت‌ها و مراکز حیاتی (صنعتی و نظامی) (موحدی نیا، ۱۳۸۸: ۲۴).
- ۳- جلوگیری از تخریب تأسیسات کشور و تحمل هزینه بیشتر به دشمن از طریق وادار نمودن وی به تلف نمودن منابع محدود خود بر روی اهداف کاذب و فریبنده و سلب اصل صرفه‌جویی قوا از وی (سلیمانی، بی‌تا: ۱۵).

اصول پدافند غیرعامل

۱. استار: همنگ و همشکل کردن تأسیسات و تجهیزات و نیروها با محیط اطراف
۲. اختفا: حفاظت در برابر دید دشمن که امکان کشف یا شناسایی نیروها و تجهیزات و فعالیتها... را تقلیل می‌دهد.
۳. پوشش: پنهانسازی حفاظت تأسیسات تجهیزات تسلیحات و نیروی انسانی در برابر دید و تیر دشمن
۴. فریب: تمامی اقدامات حیله‌گرانه است که موجب گمراهی دشمن در نیل به اطلاعات و محاسبه و برآورده صحیح در تشخیص هدف‌گیری
۵. پراکندگی: گسترش باز و پخش نمودن و تمرکزدایی نیروها به منظور تقلیل آسیب‌پذیری آن‌ها
۶. استحکامات: ایجاد هرگونه حفاظتی که در مقابل تیر مستقیم بمب راکت موشک خمپاره
۷. اعلام خبر: آگاهی و هشدار به نیروهای خودی مبنی بر اینکه عملیات تعرضی دشمن قریب الوقوع
۸. قابلیت بقا: توانایی نیروهای مسلح و جوامع غیرنظمی یک کشور، استقامت و تحمل در برابر حملات به نحو مؤثر به وظایف خود عمل کنند
۹. موضع فریبنده: موضعی که به یک موضع واقعی شباهت دارد. این موضع برای فریب و گمراه کردن دشمن نسبت به محل موضع حقیقی ایجاد می‌گردد.

توجه به این نکته ضروری است که کشورهایی که توسعه پدافند غیرعامل را به عنوان یک سیاست دفاعی مستمر در دستور کار خود قرار می‌دهند، هیچ‌گاه در معرض اتهام تهدید اعلیه کشورهای دیگر قرار نمی‌گیرند. لذا، کشورهایی که پدافند غیرعامل را به عنوان یک راهکار اصلی بر می‌گزینند به شرایطی از نظر کاهش آسیب‌پذیری دست می‌یابند که مطامع کشورهای تهدیدکننده علیه آن‌ها کاهش می‌یابد.

در جهان امروز کشورهایی که نقاط آسیب‌پذیری آن‌ها فراوان است و دشمن می‌تواند با ضربات سریع، حیاتی ترین منابع آنان را منهدم کند، عوامل تهدید از بیرون را در درون خود ایجاد می‌کنند. پدافند غیرعامل عنصری پویا و متحرک است، لذا می‌تواند در اولویت تلاش‌های علمی و پژوهشی قرار گیرد و در همه سطوح مدیریتی، مهندسی و فنی، آموزش داده شود و توسعه یابد. بر این اساس، شیوه‌های پدافند غیرعامل، ایجاد اختلال در شناسایی، کسب اطلاعات و دقت هدف‌گیری دشمن از طریق اختفاء، استار، پوشش، فریب، جابجایی، استفاده از

کنفرانس بین المللی امنیت، پیشرفت و توسعه پایدار مناطق مرزی، سرزمینی و کلانشهرها

۵ اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

سامانه‌های اختلال در هدف‌گیری صورت می‌گیرد. همچنین کاهش آسیب‌پذیری نقاط هدف و تأثیر سلاح دشمن به عنوان یکی دیگر از شیوه‌های پدافند غیرعامل از طریق مکان‌یابی صحیح، ایجاد موانع و استحکامات، مستحکم کردن ساختمان‌ها و تأسیسات، استفاده از عوارض طبیعی سطح زمین، استفاده از عمق زمین، اعمال تدبیر دفاع سایبری، ایجاد لایه‌های محافظ الکترونیکی و الکترومغناطیسی و رعایت ضوابط ایمنی صورت می‌گیرد (Warusfel, 2015: 13).

تئوری پنج حلقه واردن

این تئوری بر این مبنای باشد که مهم‌ترین وظیفه در طرح ریزی یک جنگ، شناسایی مراکز ثقل کشور موردتهاجم بوده و چنانچه این مراکز با دقت لازم شناسایی و مورد هدف قرار گیرند، کشور موردتهاجم در اولین روزهای جنگ طعم شکست نظامی را چشیده و در کوتاه‌ترین مدت به خواسته‌های کشور مهاجم تن درداده و تسليم خواهد شد. در این استراتژی هدف نهایی دشمن بر این است که کشور موردتهاجم، در سطوح سیاسی، اقتصادی، تولیدی و نظامی امکان انجام دادن هرگونه اقدامی به منظور جبران خسارات، تغییر طرح‌ها و فراهم آوردن ضد حمله و یا مانند این‌ها را از دست بدهد و در یک چارچوب زمانی فشرده، حوادث مختلف ناگوار پیچیده‌ای را برای او ایجاد نماید و او را با اضافه‌بار و معماهای عدیده‌ای مواجه کند. حلقه‌های استراتژیک عبارت‌اند از:

- ۱- رهبری ملی^۴
- ۲- محصولات کلیدی^۵
- ۳- زیرساخت‌های حمل و نقل^۶
- ۴- جمعیت مردمی و اداره ملی^۷
- ۵- نیروهای عملیاتی^۸

امنیت

و در همه‌جا مورداستفاده قرارداد. از این‌رو از جنبه نظری تعریف ذیل را می‌توان برای امنیت شهری بیان کرد: امنیت شهری یعنی آرامش، اطمینان خاطر و نبود هراس شهر وندان از هرگونه تهدید و خطر علیه شهر، شهر وندان، فضاهای شهری، ساختمان‌ها، سازمان‌ها، تأسیسات و زیرساخت‌های شهری و سایر عناصر مهم در زندگی شهری که نگرانی و احساس نامنی را در شهر وندان موجب گردد (نوروزی، ۱۳۸۸: ۱۲۹).

مفهوم عام امنیت تمام ابعاد زندگی را دربرمی‌گیرد و به بقای موجودیت انسان پیوند می‌یابد، یعنی امنیت تضمین‌کننده حیات و بقا است. لذا مهم‌ترین آرمان انسان بوده و بسته به عوامل مؤثر بر بقا، حفظ حیات و سلامت

⁴-National leadership

⁵-Key production

⁶-In Frastructures

⁷-Population & People will

⁸-Field Forces

کنفرانس بین المللی امنیت، پیشرفت و توسعه پایدار مناطق مرزی، سرزمینی و کلانشهرها

۵ اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

انسان دارای ابعاد مختلفی است. حفظ حیات انسان منوط به تأمین نیازهای مادی و معنوی است که در صورت عدم تأمین یا نقص در تأمین آن، وجود انسان با تهدید روپرتو می‌شود، بنابراین نیاز به امنیت در ارتباط با نیازهایی که با تنگنا روپرتو شده در ذهن انسان شکل می‌گیرد امنیت بشر، به پنج مقوله هم تقسیم می‌شود: نظامی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، و زیستمحیطی. به طورکلی، امنیت نظامی به اثرات متقابل توانایی‌های تهاجمی و دفاعی مسلحانه دولت‌ها و نیز برداشت آن‌ها از مقاصد یکدیگر مربوط می‌شود.

امنیت سیاسی ناظر بر ثبات سازمانی دولت‌ها، سیستم‌های حکومتی و ایدئولوژی‌هایی است که به آن‌ها مشروعیت می‌بخشد. امنیت اقتصادی، یعنی دسترسی به منابع و بازارهای لازم برای حفظ سطوح قابل قبولی از رفاه و قدرت دولت. امنیت اجتماعی به قابلیت حفظ الگوهای سنتی، زبان، فرهنگ، مذهب و هویت و عرف ملی، با شرایط قابل قبولی از تحول مربوط می‌شود. امنیت زیستمحیطی بر حفظ محیط محلی و جهانی به عنوان سیستم پشتیبانی ضروری ناظر است که تمام حیات بشری بدان متکی است. در واقع این پنج بخش جدا از یکدیگر هم عمل نمی‌کنند (حافظ نیا، ۱۳۹۰: ۳۲۴-۳۲۵).

تهدید شهری و ابعاد آن

در بحث تهدیدشناسی برای رسیدن هدف مطلوب، اولین مطلبی که دارای اهمیت می‌باشد، تعریف تهدید است. هر کشوری می‌تواند سه محور (تمامیت ارضی کشور، ایده‌ها و الگوهای رفتاری جامعه و حاکمیت مستقر در کشور) ارزش‌های حیاتی خود تعریف کند که به مخاطره افتادن آن‌ها به مفهوم از بین رفتن پایه و اساس حاکمیت آن کشور است (عرب، ۱۳۹۰: ۹۳). برای تهدید پنج بُعد (سیاسی، فرهنگی-اجتماعی، اقتصادی، فناوری اطلاعات و ارتباطات و نظامی) در نظر گرفته شده که به اختصار در جدول زیر آمده است.

کنفرانس بین المللی امنیت، پیشرفت و توسعه پایدار مناطق مرزی، سرزمینی و کلانشهرها

۵ اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

بعاد تهدید	شاخص های اصلی تهدید
۱. بعد سیاسی	بی ثباتی - کاهش یا فقدان مشروعیت - کاهش یا فقدان مشارکت - افزایش نرخ رفتارهای خشونت آمیز - فقدان یا ضعف انسجام سیاسی و ملی - کاهش نفوذ حاکمیت - کمبود توان سیاست سازی - فقدان یا کاهش تاثیرات بین المللی - افزایش سطح کاربرد روش های سخت و فرماقونی در تأمین نظم و امنیت
۲. بعد فرهنگی - اجتماعی	متاثر شدن اعتقادات و باورهای ملی از اعتقادات معارض - تضعیف نقش و کارکرد زبان ملی - تضعیف تاریخ و بنیان های تمدن مشترک یک ملت - کاهش انجام و تجارت اجتماعی - تغییرات شدید جمعیتی
۳. بعد اقتصادی	اقدامات سخت علیه اقتصاد یک کشور - فساد اقتصادی و روش های غیرقانونی - قدرت های برتر اقتصادی - کاهش شاخص های ملی اقتصاد - نرخ بالای شاخص های بازار پولی و مالی - کاهش سطح رفاه عمومی - کاهش شدید منابع - غیر مؤثر و غیر رقابتی بودن تولید
۴. بعد فناوری اطلاعات و ارتباطات	از کار انداختن یا اختلال در سیستم اطلاعاتی شبکه ای - حمله به زیر ساخت های حساس عمومی - وابستگی شدید در بهره برداری از شبکه و فضای مجازی - کاهش کنترل رسمی دولت
۵. بعد نظامی	کاهش منابع مالی - تضعیف کمی و کیفی نیروی انسانی - مخدوش شدن وحدت و یگانگی نیروهای مسلح - اقدامات خصمانه نظامی - برهم خوردن تعادل قدرت نظامی همسایگان و منطقه - مخدوش شدن تمامیت ارضی - عدم دسترسی به دانش و فناوری و تجهیزات نظامی - وابستگی نظامی

پیشینه تحقیق

هدف از این نوشتار، تشریح وضعیت پدافند غیرعامل در ایران است لذا به تحقیقاتی اشاره می کنیم که در داخل کشور و این خصوص نگارش شده اند.

- زرقانی و دیگران(۱۳۹۲) در مقاله ای با عنوان "بررسی و تحلیل جایگاه جنگ نرم در پدافند غیرعامل با تأکید بر تهدیدات اجتماعی و فرهنگی" از ابعاد پدافند غیرعامل به خطرات جنگ نرم پرداخته و تهدیدات ناشی از آن را در عرصه فرهنگی، اجتماعی و سیاسی بررسی کرده است.

- ملکی و دیگران(۱۳۹۵) در مقاله ای با عنوان "دفاع و امنیت شهری از منظر پدافند غیرعامل و خلق فضاهای دفاع پذیر بر پایه شهر امن" شفاف سازی رابطه بین پدافند غیرعامل با امنیت شهری و نقش راهبردی آن در

کنفرانس بین المللی امنیت، پیشرفت و توسعه پایدار مناطق مرزی، سرزمینی و کلانشهرها

۱۳۹۷ ماه آذر

- حفظ و امنیت شهر و ندان و زیرساخت های شهری، با توجه به اهمیت کاربری اراضی شهری در برنامه ریزی و شهرسازی و نقش آن در ایجاد شهرهای امن و فضاهای دفاع پذیر از گذشته تا به امروز پرداخته اند.
- شرف پور (۱۳۹۴) در مقاله ای با عنوان "نگاهی به پدافند غیرعامل یا دفاع بدون سلاح در ایران و جهان" به این موضوع پرداخته است.
 - جوزی خمسلویی و دیگران (۱۳۹۲) در مقاله ای با عنوان "تحلیلی بر نقش پدافند غیرعامل در امنیت راهبردی کلان شهرها" به ارزیابی نقش پدافند غیرعامل در تأمین و بهینه سازی امنیت کلان شهرها و ارائه راهبردهای بنیادین در جهت کاهش بحران های ثانویه (بعد از وقوع بحران های اولیه از قبیل سیل، زلزله، آتش سوزی و آشوب های شهری) پرداخته است.
 - کامران و دیگران (۱۳۹۰) در مقاله ای با عنوان "امنیت و ایمنی در فضاهای شهری با رویکرد پدافند غیرعامل" به این نتیجه رسیدند که میزان امنیت فضاهای شهری و حضور شهر و ندان با یکدیگر رابطه دوسویه دارند و تأمین امنیت در فضاهای شهری، به حضور بیشتر شهر و ندان در محیط شهری کمک می کند و حضور شهر و ندان و ارتباطات اجتماعی نیز باعث افزایش امنیت در فضای شهری می شود.
 - موغلى و دیگران (۱۳۹۴) در کتابی با عنوان "پدافند غیرعامل، امنیت ملی و شهر" در ۵ فصل با عنوان بنیادها و فلسفه تاریخی پدافند غیرعامل، پدافند غیرعامل در جهان، اصول برنامه ریزی شهری، امنیت و پدافند غیرعامل، تهدیدشناسی شهری و پدافند غیرعامل و در فصل آخر به جمع بندی و نتیجه گیری؛ راهبردهای امنیتی پدافند غیرعامل در شهرها به طور کامل به موضوع پدافند غیرعامل پرداخته اند. در فصل دوم این کتاب اصول پدافند غیرعامل در کشورهای چین، ژاپن، تایوان، اسرائیل، کره شمالی، ویتنام، هند و پاکستان، عراق، سوریه، لبنان، اردن، ایالات متحده امریکا، کشورهای آمریکای لاتین، اروپای غربی، انگلستان، آلمان، سوئیس، اروپای شرقی، روسیه، کشورهای اقیانوسیه و جمهوری اسلامی ایران به صورت مبسوط بررسی شده اند و اطلاعات مفیدی را ارائه کرده اند.

مدل مفهومی تحقیق

پدافند غیرعامل به مجموعه اقدامات و تدابیری گفته می شود که بدون به کار گیری سلاح موجب کاهش آسیب پذیری ها و افزایش پایداری در مقابل تهدیدات می شود. در واقع ما تهدیداتی در دو حوزه سخت و نرم داریم که تلاش می شود با مجموعه ای از سیاست ها و اقدامات غیرنظمی به مقابله با آن ها پردازیم تا کاهش آسیب پذیری و افزایش پایداری حاصل شود. در این بین آنچه مورد تهدید قرار می گیرد می تواند شامل افراد و جامعه انسانی، تأسیسات و فضاهای انسان ساخت، محیط زیست و حکومت یا نظام سیاسی باشد.

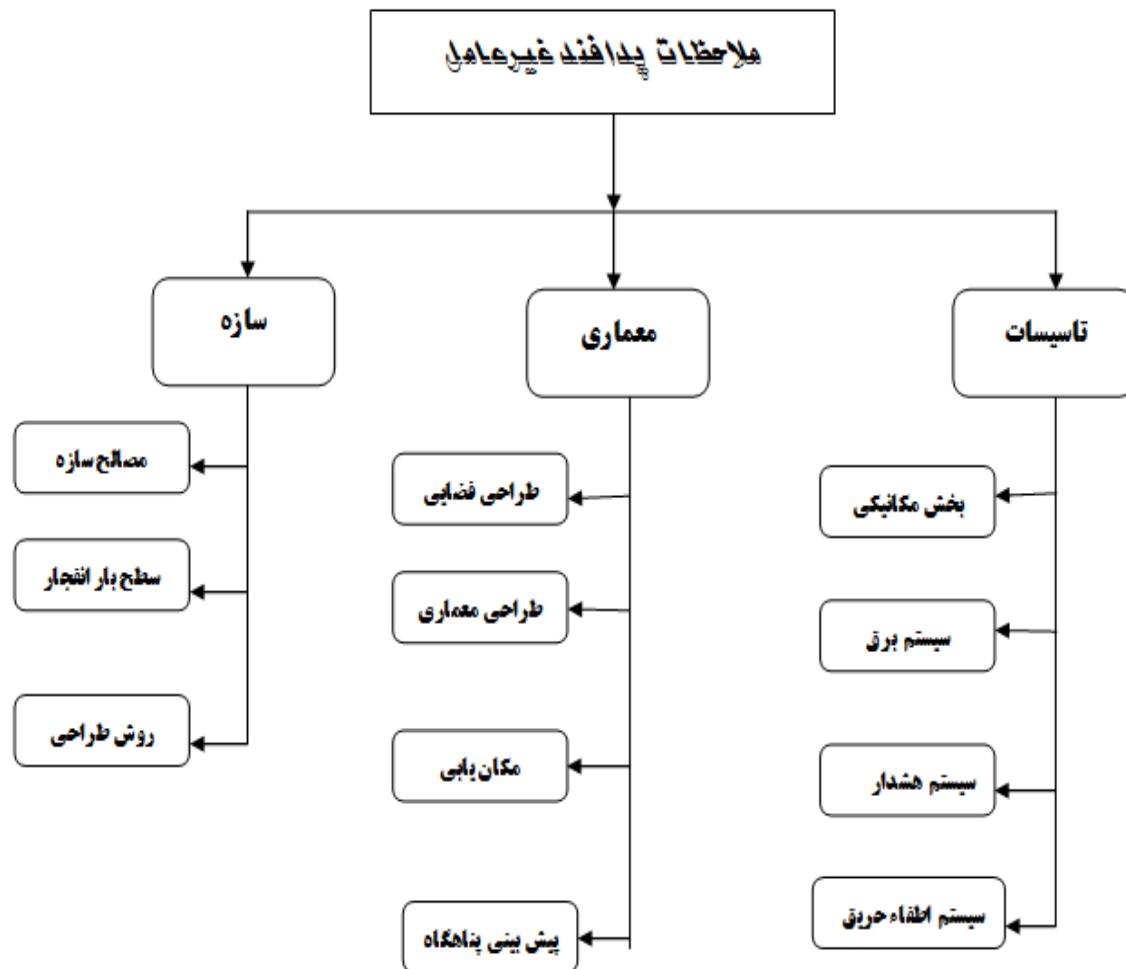
کنفرانس بین المللی امنیت، پیشرفت و توسعه پایدار مناطق مرزی، سرزمینی و کلانشهرها

۱۳۹۷ ماه آذر

تاکنون رویکرد غالب در مطالعات و پژوهش‌های پدافند غیرعامل، عمدتاً تهدیدات سخت مانند حمله نظامی، اقدامات تروریستی و...بوده است و از این‌رو آنچه بیشتر به عنوان مؤلفه مورد تهدید مطرح می‌شده است، فضای انسان‌ساخت و مراکز و تأسیسات حیاتی، حساس و مهمی بوده است که وظیفه خدمات‌رسانی به جامعه را بر عهده داشته است. در این تحقیق به جایگاه جنگ نرم و تهدیدات ناشی از آن در عرصه فرهنگی، اجتماعی و سیاسی اشاره نشده است، لذا مدل مفهومی ما بر اساس روش‌های سخت‌افزاری پدافند غیرعامل ترسیم شده است.

روش‌های سخت‌افزاری پدافند غیرعامل

روش‌شناسی

کنفرانس بین المللی امنیت، پیشرفت و توسعه پایدار مناطق مرزی، سرزمینی و کلانشهرها

۱۳۹۷ ماه آذر

این تحقیق از حیث ماهیت و روش، توصیفی - تحلیلی محسوب می‌شود. اطلاعات موردنیاز پژوهش به شیوه کتابخانه‌ای و مراجعه به منابع معتبر، کتاب، مقالات گردآوری و تدوین شده است.

یافته‌های تحقیق

در واقع پدافند غیرعامل همان دفاع از شهر یا کشور بدون استفاده از تجهیزات نظامی بهمنظور کاهش آسیب‌پذیری (بهویژه اماكن حیاتی و مهم)، تسهیل مدیریت و پایداری زیرساخت‌ها و مدیریت جامعه در شرایط بحران است. سابقه‌ی پدافند غیرعامل در ایران به‌پیش از انقلاب اسلامی بازمی‌گردد که سازمان دفاع غیرنظامی وظیفه‌ی دفاع از مردم، کاهش آسیب‌پذیری زیرساخت‌ها و مدیریت بحران ناشی از حوادث غیرمترقبه را بر عهده گرفت. پس از انقلاب اسلامی مدیریت حوادث انسانی و طبیعی در شهرهای مختلف به ستاد حوادث غیرمترقبه و سپس سازمان مدیریت بحران کشور واگذار شده است. بالاخره در آبان ماه سال ۱۳۸۲ ه.ش با فرمان مقام معظم رهبری سازمان پدافند غیرعامل تشکیل و مسئولیت آن به ستاد کل نیروهای مسلح واگذار شد (مبانی، مستندات و الزامات قانونی سازمان پدافند غیرعامل، ۱۳۸۲)

در این قسمت برای آشنایی بیشتر با بحث پدافند غیرعامل، مواردی را که در قوانین و اسناد دولتی به آن اشاره شده است را یادآور می‌شویم زیرا رعایت همین نکات می‌تواند تحولی عظیم در وضعیت شهرهای ما از نظر پدافند غیرعامل ایجاد نماید.

اصل یکصد و چهل و هفتم قانون اساسی

دولت باید در زمان صلح از افراد و تجهیزات فنی ارتش در کارهای امدادی، آموزشی، تولیدی و جهاد سازندگی با رعایت کامل موازین عدل اسلامی استفاده کند در حدی که به آمادگی رزمی ارتش آسیبی وارد نیاید.

اصل یکصد و پنجاه و یکم قانون اساسی

"و اعدوا لهم ما استطعتم من قوه و من رباط الخيل ترهبون به عدو الله و عدوكم و آخرین من دونهم لاتعلمونهم الله يعلمهم" به حکم این آیه کریمه دولت موظف است برای همه افراد کشور برنامه و امکانات آموزش نظامی را بر طبق موازین اسلامی فراهم نماید. به طوری که همه افراد همواره توانائی دفاع مسلحانه از کشور و نظام جمهوری اسلامی ایران را داشته باشند.

اصل یکصد و پنجاه و دوم قانون اساسی

سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران بر اساس نفی هرگونه سلطه‌جوئی و سلطه‌پذیری، حفظ استقلال همه جانبه و تمامیت ارضی کشور، دفاع از حقوق همه مسلمانان و عدم تعهد در برابر قدرت‌های سلطه‌گر و روابط صلح‌آمیز متقابل با دول غیر محارب استوار است.

پدافند غیرعامل در قانون برنامه چهارم توسعه

کنفرانس بین المللی امنیت، پیشرفت و توسعه پایدار مناطق مرزی، سرزمینی و کلانشهرها

۵ اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

تعريف آیین نامه اجرایی بند ۱۱ قانون برنامه چهارم توسعه پدافند غیرعامل این چنین تعریف شده است: مجموعه اقدامات غیر مسلح‌هایی که موجب کاهش آسیب‌پذیری نیروی انسانی، ساختمان‌ها، تأسیسات و تجهیزات و شریان‌های کشور در مقابل عملیات خصم‌ها و مخرب دشمن و یا کاهش مخاطرات ناشی از سوانح غیر طبیعی می‌گردد، پدافند غیرعامل نامیده می‌شود (عرب، ۱۳۹۰: ۱۷).

جمع تشخیص مصلحت نظام در راستای تدوین سیاست‌های کلی پدافند غیرعامل کشور، پدافند غیرعامل را این‌گونه تعریف می‌کند: مجموعه اقدام‌های غیر مسلح‌هایی که موجب افزایش بازدارندگی، کاهش آسیب‌پذیری، تداوم فعالیت‌های ضروری، ارتقاء پایداری ملی و تسهیل مدیریت بحران در مقابل تهدید‌ها و اقدامات نظامی دشمن می‌شود (جمع تشخیص مصلحت نظام، ۱۳۸۶: ۱۴).

سیاست‌های کلی نظام در خصوص پدافند غیرعامل (مصطفوی جمع تشخیص مصلحت نظام)

تأکید بر پدافند غیرعامل که عبارت است از مجموعه اقدامات غیر مسلح‌هایی که موجب افزایش بازدارندگی، کاهش آسیب‌پذیری، تداوم فعالیت‌های ضروری، ارتقاء پایداری ملی و تسهیل مدیریت بحران در مقابل تهدیدات و اقدامات نظامی دشمن می‌گردد.

- رعایت اصول و ضوابط پدافند غیرعامل از قبیل انتخاب عرصه ایمن، پراکنده‌سازی یا تجمیع حسب مورد، حساسیت‌زدایی، اختفاء، استوار، فریب دشمن و ایمن‌سازی به مراکز جمعیتی و حائز اهمیت به‌ویژه در طرح آمایش سرزمینی و طرح‌های توسعه آینده کشور؛

طبقه‌بندی مراکز، اماکن و تأسیسات حائز اهمیت به حیاتی، حساس و مهم و تجدیدنظر در این طبقه‌بندی در صورت لزوم؛

- تهیه و اجرای طرح‌های پدافند غیرعامل با رعایت اصل هزینه – فایده در مورد مراکز، اماکن و تأسیسات حائز اهمیت نظامی و غیر نظامی موجود و در دست اجرا بر اساس اولویت‌بندی و امکانات حداقل تا پایان برنامه ششم تأمین اعتبار موردنیاز توسط دولت؛

- تهییه طراح جامع پدافند غیرعامل در برابر سلاح‌های غیر متعارف نظیر هسته‌ای، میکروبی و شیمیائی؛
- دو یا چندمنظوره کردن برخی از مستحداثات، تأسیسات و شبکه‌های ارتباطی و مواسلاتی با نظر نهاد مسئول درین‌دست در جهت بهره‌گیری پدافندی از آن‌ها به‌ویژه در مناطق مرزی و حساس کشور؛
- فرهنگ‌سازی و آموزش عمومی در زمینه به‌کارگیری اصول و ضوابط پدافند غیرعامل در بخش دولتی و غیردولتی، پیش‌بینی متناسب در سطح عمومی و عالی و توسعه تحقیقات در زمینه پدافند غیرعامل؛
- رعایت طبقه‌بندی اطلاعات طرح‌های پدافند غیرعامل؛

کنفرانس بین المللی امنیت، پیشرفت و توسعه پایدار مناطق مرزی، سرزمینی و کلانشهرها

۱۳۹۷ ماه آذر

- ممانعت از ایجاد تأسیسات پرخطر در مراکز جمعیتی و خروج این‌گونه تأسیسات از شهرها و پیش‌بینی تمهیدات ایمنی برای آن دسته از تأسیساتی که وجود آن‌ها الزامی است و ممانعت از ایجاد مراکز جمعیتی در کنار تأسیسات پرخطر یا تعریف حریم آن‌ها؛
- حمایت لازم از توسعه فناوری و صنایع مرتبط با پدافند غیرعامل با تأکید بر طراحی و تولید داخلی؛
- اصول و ضوابط مقابله با تهدیدات نرم‌افزاری و الکترونیکی و سایر تهدیدات جدید دشمن بهمنظور حفظ و صیانت شبکه‌های اطلاع‌رسانی، مخابراتی و رایانه‌ای؛
- تعیین یا ایجاد نهادی در دولت برای تدوین، طراحی، برنامه‌ریزی و تهیه ضوابط، استانداردها و آئین‌نامه‌های پدافند غیرعامل و پیشنهاد به مراجع ذیصلاح برای تصویب و نظارت بر اعمال آن‌ها؛
- پیش‌بینی سازوکار لازم برای تهیه طرح‌های مشترک ایمن‌سازی و ایجاد هماهنگی در سایر طرح‌ها و برنامه‌ها و مدیریت نهادهای مسئول در دو حوزه پدافند غیرعامل و حوادث غیرمتربقه در جهت هم‌افزایی و کاهش هزینه‌ها (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی ایران)

پدافند غیرعامل در سند چشم‌انداز ۲۰ ساله کشور

کمیته پدافند غیرعامل کشور با تکیه‌بر فرامین و تدبیر فرمانده معظم کل قوا و به پشتونه مراکز دینی و فرهنگی قوانین و مقررات موضوعه بر پایه عزم ملی و باور مسئولین و آحاد مردم، تلاش مجدانه خویش را بر اعمال تدبیر فرهنگی و اطلاع‌رسانی در زیرساخت‌های اساسی جامعه به ثمر رسانده و کشور در افق بیست‌ساله در بعد فرهنگی پدافند غیرعامل واجد ویژگی‌های زیر خواهد بود:

- نهادینه شدن فرهنگ پدافند غیرعامل در ابعاد علمی و عملی (در سطوح مختلف جامعه)؛
- کاهش آسیب‌پذیری فرهنگی جامعه در برابر تهدیدات عملیات روانی دشمن؛
- ارتقاء سطح آستانه مقاومت ملی در ابعاد فرهنگی و اجتماعی؛
- تقویت و تکمیل ساختار مدیریت و کنترل فرهنگ دفاعی و دفاع فرهنگی جامعه؛
- استاندارد شدن معیارهای تهیه و تدوین طرح‌های جامع بر اساس بایدها و نبایدهای علمی شناخته شده؛TM
- تکمیل چرخه علمی موردنیاز در مراکز علمی و فرهنگی کشور بهمنظور دستیابی به فناوری‌های نوین باهدف ساخت و تأمین تجهیزات پیشرفته پدافند غیرعامل؛
- ساماندهی توانمندی فرهنگی - تبلیغاتی پراکنده کشور در راستای اهداف دفاعی در برابر عملیات فرهنگی و روانی دشمن؛
- آمایش سرزمین

اساسی‌ترین و کلی‌ترین طرحی که برای دفاع از شهرها در برابر تهدیدات مطرح است، طرح آمایش سرزمین است. به‌طورکلی، رویکرد آمایشی به ساماندهی بحث دفاعی در پهنه ملی، منطقه‌ای و محلی موجب می‌شود که شهر

کنفرانس بین المللی امنیت، پیشرفت و توسعه پایدار مناطق مرزی، سرزمینی و کلانشهرها

۱۳۹۷ ماه آذر

به گونه‌ای در فضا استقرار یابد که حداکثر امنیت و ایمنی و قابلیت دفاعی را در برداشته باشد. درواقع با رویکرد پدافند غیرعامل در مقیاس شهری، ملی و منطقه‌ای، دفاع از فضاهای و مجاری انتظامی یافته شهری اعم از ساختار کالبدی و شریان‌های حیاتی شهرها و فعالیت‌های انسانی منطبق بر آن‌ها در معرض آسیب‌پذیری کمتری قرار خواهد گرفت.

اگر امنیت انسان و فعالیت‌های او در طرح‌های منطقه‌ای از جمله آمایش سرزمین مدنظر قرار نگیرد، نه تنها پایداری و بی‌ثباتی اصلی‌ترین خطر تهدید فیزیکی و عملکردی فضا می‌شود، بلکه عدم رعایت عوامل دفاعی و امنیتی و ایمنی در مکان‌یابی شهرهای جدید و یا توسعه‌های آتی، باعث آسیب‌پذیری قابل توجهی در شهرها، صنایع، سدها، نیروگاهها و زیرساخت‌های کلیدی موردنیاز شهرها خواهد شد. از این‌رو در فرایند مکان‌یابی شهرها اگرچه عوامل بسیاری مؤثرند، اما استقرار بهینه آن در فضا با رعایت پارامترهای پدافند غیرعامل برای تأمین حداکثر قابلیت دفاع و حداقل آسیب‌پذیری ضروری است. به عنوان نمونه با توجه به نقشه کشور ایران فضای جغرافیایی آن را می‌توان به سه قلمرو ژئواستراتژیک تقسیم کرد: قلمرو حاشیه، قلمرو سرزمین میانه که بر منطقه مرتفع یا بر اسکلت پیرامونی فلات ایران تطبیق دارد و قلمرو سرزمین مرکزی.

تقسیم‌بندی یادشده از یک‌سو با توجه به شناخت دشمن، تهدیدات و تحولات سیاسی -راهبردی منطقه و از سویی دیگر با توجه به ملاحظات پدافند غیرعامل و همچنین ملاحظات اقتصادی و اجتماعی، جغرافیایی و محیطی فضا نظیر زمین‌شناسی، توپوگرافی، آب و خاک، مرز و مشخصات مرزی، عمق سرزمینی، اهمیت و ارزش اهداف، جمعیت و اشتغال و سایر پارامترها می‌تواند موجب مکان گزینی بهینه برای ایجاد شهرهای جدید یا توسعه‌های آتی شهرها گردد.

نتیجه‌گیری

پدافند غیرعامل، به عنوان موضوعی مهم اکنون در سطوح مختلف کشور از بالاترین سطوح اجرایی تا مراکز علمی و دانشگاهی مطرح است. علیرغم این اقبال به سمت مطالعه و پژوهش در زمینه پدافند غیرعامل، آنچه مورد غفلت واقع شده است ابعاد فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی پدافند غیرعامل است. به عبارت دیگر، با فرض وجود تهدیدات سخت‌افزاری چون جنگ، حمله نظامی، اقدامات تروریستی و... تاکنون بیشتر مطالعات و پژوهش‌های پدافند غیرعامل به سمت طراحی سازه‌ها، مراکز و تأسیسات شهری، خدماتی، نظامی و انتظامی مبتنی بر اصول و ملاحظات پدافند غیرعامل رفته است.

ایران اسلامی به دلیل قرارگیری در غرب آسیا و موقعیت منحصر به فرد ژئوپلیتیک، ژئواستراتژیک، زئوکالچر، زئومدیا، تمدن سازی و بازتولید تمدن، قدرت سازی و بازتولید قدرت، گفتمان انقلاب، پتانسیل ابرقدرتی و قدرت منطقه‌ای، الهام بخشی و الهام آفرینی، ضد هژمونی، ضد سیاست‌های امپریالیست، تغییر

کنفرانس بین المللی امنیت، پیشرفت و توسعه پایدار مناطق مرزی، سرزمینی و کلانشهرها

۱۳۹۷ ماه آذر

نظام تک قطبی جهانی، پیش قراولی تمدنی دنیا در گذشته، مکتب ایرانی- اسلامی، تأثیر در نظام بین الملل، خواست برقراری عدالت جهانی، اجرا و جانبداری از حقوق بشر به معنای واقعی کلمه، برچیدن نظام استعماری نوین، بازبینی نظم نوین بین الملل، مورد طمع، ترس و نهایتاً تهدید از سوی استکبار جهانی است.

یکی از راههای تهدید دشمن جنگ می باشد و از جمله راههای مقابله در برابر دشمن؛ دفاع عامل (به کارگیری سلاح نظامی مثل توپ، تفنگ و غیره) و دفاع غیرعامل (دفاع بدون اسلحه) و سلسله تمهداتی است که با پیاده سازی آنها شامل باستانی، اختفاء، پوشش، فریب، کوچک سازی، اعلان خبر، محکم سازی، پراکنده سازی، تمرکز زدایی، استفاده از عمق زمین و... کشور در مقیاس های مختلف ملی، منطقه ای، ناحیه ای و شهرها، مصون از خطر شده و قدرت بازدارندگی آنها به مرتب بالا می رود و در نهایت، شهر قدرت، شهر بازدارنده، شهر دفاع، شهر مصون، شهر سازی دفاعی، پدافند غیرعامل شهری و برنامه ریزی شهری و منطقه ای با رویکرد پدافند غیرعامل شکل خواهد گرفت.

چنین دستاوردی درنتیجه برنامه ریزی های کارآمد از سوی مدیران و برنامه ریزان کشور در امر حفظ امنیت در ابعاد مختلف ملی و شهری و... میسر خواهد شد. با نگاه پیشگیرانه و کارآمد، باید پیوسته به امر پدافند غیرعامل توجه ویژه ای نمود تا کشور در مقابل خطرات مختلف در عین ضربه زدن به دشمن بتواند کمترین خسارت یا ضربه را ببیند. با توجه به اهمیت فزاینده پدافند غیرعامل در امنیت شهری و ثبات ملی رعایت پیش بینی های قانون در این مورد ضروری است.

پیشنهادها

ماهیت شهر با مسائل مختلفی از قبیل موضوعات سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، فیزیکی، قضایی و محیطی پیوند خورده است. بنابراین معنی و مفهوم امنیت شهری مساله ای ترکیبی و پیچیده است. زیرا که شهر از واحدهای ملی و جهانی بسیاری تأثیر می پذیرد. لذا امروزه یکی از مباحث بسیار مهم در تأمین امنیت کلان شهرها؛ طراحی فضای قابل دفاع شهر می باشد. این فضاهای مسکونی ایمن، یکپارچه سازی فضای عمومی با دیگر کاربری ها (مراکز تجاری، ادارات دولتی و سایر ارگان های مهم) کنترل تراکم جمعیت در مناطق مهم شهر در زمان های مختلف و بهینه سازی سیستم های حمل و نقل و مدیریت بحران باشد.

توجه به توزیع میزان آسیب پذیری و خطرات انسانی و طبیعی در مناطق مختلف شهری یکی از راهکارهای بسیار مهمی است که می تواند به تأمین امنیت بهینه کلان شهرها کمک نماید.

- با دستیابی به اطلاعات جامع و داده های کلی می توان نقشه هی بحران شهر را تهیه کرد و با اجرای راهکارهای بهینه، ایمنی و امنیت شهری را ارتقا بخشد.

کنفرانس بین المللی امنیت، پیشرفت و توسعه پایدار مناطق مرزی، سرزمینی و کلانشهرها

۱۳۹۷ ماه آذر

- تعریف پدافند غیرعامل و امنیت شهری برای کلیه نهادها، دستگاهها و زیرسیستمها برای آشنایی هر چه بیشتر با آن.
- آموزش و ترویج فرهنگ مقابله با بحران و پدافند غیرعامل توسط آموزش و پرورش از مقاطع ابتدایی تا رده‌های بالاتر.
- برگزاری همایش‌ها و سمینارها برای هر چه بهتر شدن ابعاد و کمیت و کیفیت موضوع امنیت، مدیریت بحران و پدافند غیرعامل از طریق سازمان‌های دولتی و خصوصی.
- مجهر شدن سازمان‌های مختلف بهویژه سازمان‌های امنیتی و حساس به گروه‌های مدیریت بحران مجرب و آموزش دیده.
- تأمین اعتبارات لازم و اختصاص سهمی از بودجه‌ی نهادها برای تدوین و اجرای راهبردهای پدافند غیرعامل توسط دولت، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی و ارگان‌های مسئول دیگر در این زمینه برای فعالیت‌های بیشتر و بهتر.
- آموزش و ارتقاء فهم و درک عمومی شهروندان از امنیت و پدافند غیرعامل از طریق صداوسیما و سازمان‌های مربوطه.
- بهره‌گیری از تجربیات موفق جهانی در زمینه‌ی امنیت شهری و پدافند غیرعامل.
- اجرای پدافند غیرعامل در راستای آمایش سرزمین.

منابع

- اصغریان جدی، احمد(۱۳۸۶).الزامات معمارانه در دفاع غیرعامل.تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- جوزی خمسلویی، علی و هدی جواهران(۱۳۹۲).تحلیلی بر نقش پدافند غیرعامل در امنیت راهبردی کلان‌شهرها.مجله علمی-پژوهشی سپهر، دوره بیست و دوم، شماره هشتاد و هفتم، ۹۲-۸۷.
- حافظ نیا، محمدرضا(۱۳۹۰).اصول و مفاهیم رئوپلیتیک.مشهد: انتشارات پاپلی
- زرقانی، سیدهادی و دیگران(۱۳۹۲).بررسی و تحلیل جایگاه جنگ نرم در پدافند غیرعامل با تأکید بر تهدیدات اجتماعی و فرهنگی.همایش سراسری پدافند غیرعامل در علوم و مهندسی با تأکید بر استثمار، اختفا و فریب، ۳۰ بهمن ۱۳۹۲.
- زیاری، کرامت الله (۱۳۸۷).برنامه‌ریزی شهرهای جدید.تهران: انتشارات سمت.
- شرف‌پور، فرهاد(۱۳۹۴).نگاهی به پدافند غیرعامل یا دفاع بدون سلاح در ایران و جهان.ایران http://www.irna.ir/fa/News/81814046
- عرب، امیرحسین(۱۳۹۰).کاربست شهرسازی و پدافند غیرعامل، دانشگاه صنعتی مالک اشتر و بنیاد نخبگان نیروهای مسلح، بهمن ۱۳۹۰.

کنفرانس بین المللی امنیت، پیشرفت و توسعه پایدار مناطق مرزی، سرزمینی و کلانشهرها

۵ اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

قرارگاه پدافند هوایی خاتم الانبیاء (۱۳۸۲). پدافند غیرعامل. تهران: نشریه شماره یک، تابستان.

قرارگاه پدافند هوایی خاتم الانبیاء (۱۳۸۴). معماری و طراحی شهری در ایران. تهران: نشریه شماره ۴، تابستان.

کامران، حسن؛ حسینی امینی، حسن (۱۳۹۰). کاربرد پدافند غیرعامل در جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری مطالعه موردنی شهرستان شهریار؛ فصلنامه مطالعات مدیریت شهری؛ سال چهارم شماره ۱۵.

کامران، حسن و دیگران (۱۳۹۰). امنیت و ایمنی در فضاهای شهری با رویکرد پدافند غیرعامل. مجله مطالعات مدیریت شهری، سال سوم، شماره پنجم، بهار ۱۳۹۰.

مبانی مستندات و الزامات قانونی مدیریت بحران (۱۳۸۲). سازمان پدافند غیرعامل، تهران.

متقی، افشین (۱۳۹۳). تغییرات ساختار جمیعتی ج. ایران: آسیب‌شناسی و ظرفیت سنجی مسائل امنیتی. فصلنامه جغرافیای انسانی، دوره ۴۶، شماره ۵

جمع تشخیص مصلحت نظام (۱۳۸۶). سیاست‌های کلی پدافند غیرعامل کشور.

ملکی، کیومرث و فرهاد برندکام (۱۳۹۱). دفاع و امنیت شهری از منظر پدافند غیرعامل و خلق فضاهای دفاع پذیر بر پایه شهر امن. نشریه سپهر، دوره بیست و یکم، شماره هشتاد و یکم، ۹۱-۱۰۳.

موحدی نیا، جعفر (۱۳۸۳). دفاع غیرعامل. چاپ اول، تهران: انتشارات مرکز برنامه‌ریزی تألیف کتاب‌های درسی.

موغلی مرضیه، افشین متقی و حسن حسینی امینی (۱۳۹۴). پدافند غیرعامل، امنیت ملی و شهر. چاپ اول، تهران: نشر انتخاب

نوروزی، فیض‌الله و سارا فولادی سپهر (۱۳۸۸). بررسی احساس امنیت اجتماعی زنان -۲۹- ۱۵ ساله شهر تهران و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن. فصلنامه راهبرد، سال هجدهم، شماره ۵۳، زمستان ۱۳۸۸، صص ۱۵۹-۱۲۹.

یوسفی، علی؛ عطیه صادقی؛ ساره عبدالله‌ی و مرتضی چرخ زرین (۱۳۹۳). منظر شهری. همایش ملی شهرسازی فرهنگ گرا، اصفهان، دانشگاه شیخ بهایی.

یوسفی، علی (۱۳۸۹). شهرداری و شهر بهمنزه‌ی یک نظام اجتماعی. مجموعه مقالات همایش علمی "شهرداری بهمنزه‌ی یکنهاد اجتماعی"؛ جلد چهارم.

- Hausen, K.(2013).Active vs.passive defense against a strategic attacker.*International Game Theory Review*, Vol.13(1), pp.1-12.
- Hirshleifer, J.(2014).Anarchy and its breakdown, *Journal of Political Economy* 103(1), 26–52.
- Jier, H.M., Oliveros, S.and Samuelson, L.(2014).Choosing what to protect: strategic defense allocation against an unknown attacker, *Journal of Public Economic Theory* 9(4).
- Michaud, D.and Apostolakis, G.(2006).Methodology for ranking the elements of water supply networks, *Journal of Infrastructure Systems* 12(3), 230–242.
- Nagaraj, A.(2015).Protection of simple series and parallel systems with components of different values, *Reliability Engineering and System Safety* 87, 315–323.

- Warusfel, B.(2015).Revue Droit et Défense: "Les notions de défense et de sécurité en droit français", Droit & Défense, pp.11-20.
- Xavier, L.(2013).La sécurité et la sûreté des transports aériens, Editions L'Harmattan

Abstract

Background and Objective: Passive defense refers to any non-armed action that reduces the vulnerability of human resources, buildings, facilities, equipment, documents and arteries of the country to hostile and destructive operations of the enemy, and is a set of measures to be taken in the event of a conflict; the probable losses would be minimal. The main policies of inertial defense are based on the survival and security of the security, and the overall goal of passive defense is to secure and reduce the vulnerability of the infrastructure needed by the people to create conditions for security that is peaceful, which itself reduces costs, avoids waste of time, energy And raising the safety factor in society.

Methodology: A descriptive-analytical method has been used and information and documents are gathered by referring to available books and articles.

Findings: The emphasis on the elements and criteria and the determination of legal standards for passive defense is based on the laws of the country that is effective in security. When the standards of passive defense are observed, the calm and security of the people is increased.

Results: With a preventive and efficient approach, continuous attention has to be paid to passive defense so that the country is able to see the least damage or impact against the various dangers while striking the enemy and complying with the predictions of the law in this regard.

Key words: Inactive Defense, Standards, Development, documents